

☞ Eikä tässä vielä kaikki!

slaavilainen näkökulma esperanton verbeihin

a?toro Juha Metsäkallas · publikigita 2019-02-01

Kirjoitin aiemmin neliosaiseksi paisuneen artikkelisarjan [suomen](#) ja [esperanton](#) verbeistä, mitä samoja ja mitä eri piirteitä niissä on.

Artikkeleiden aluksi totesin, että aikamuoto ja aspekti kuvaavat verbien erilaisia ominaisuuksia. Mainitsin, että aspektilla tarkoitetaan eri kielissä hyvinkin erilaisia asioita ja että slaavilaisissa kielissä aikamuoto ja aspekti ovat selkeästi eri asioita. Kun Lernusta luin mielenkiintoisen [näkökulman](#) juuri tuosta aiheesta, niin huomasin, että artikkelisarjaa täytyy täydentää tuosta vinkkelistä...

☞☞ Slaavilainen aspekti (perco celita)

Slaavilaisesta vinkkelistä katsoen verbit jakautuvat toimintaa kuvaaviin ja tilaa osoittaviin sen mukaan, onko verbin toiminnalla selkeää alkua ja loppua vai ei. Suuremman ryhmän muodostavat toimintaa kuvaavat verbit, *fari* (tehdä), *legi* (lukea), *stari* (seistä) jne. Näiden toiminnalla ajatellaan olevan selkeä alku ja loppu. Toisen ryhmän muodostavat tilaa osoittavat verbit, joiden toiminnalla ei ole selkeää alkua ja loppua. Tällaisia ovat mm. *esti* (olla) ja *bezoni* (tarvita). Tätä jakoa käytetään monessa kohtaa.

Käytettäessä preesenssiä (nykyhetki) kaikkien verbien ajatellaan osoittavan tilaa, joka vallitsee hetkellä toiminnan alkamisen jälkeen mutta ennen sen loppumista. Jos virkkeessä esiintyy usea preesenssissä oleva verbi, näiden oletetaan tapahtuvan samanaikaisesti. *Mi parolas kaj krias, kaj la vetero beli?as* : puhun ja huudan yhtä aikaa samaan aikaan, kun sää paranee.

Muissa aikamuodoissa, preteritissä (mennyt aika) ja futuurissa (tuleva aika), toiminta ajatellaan peräkkäiseksi. *Mi parolis kaj kriis, kaj la vetero beli?is* : puhuin ja huusin perätysten, minkä jälkeen sää parani. Paitsi ettei asia tietenkään voi olla näin ”yksinkertainen”. Verbien kuvaama toiminta ajatellaan peräkkäiseksi vain, jos verbit ovat toimintaa kuvaavia. Verbi *beli?i* on sellainen, tarkoittaahan *-i?i* tulla joksikin. Jos tuon verbin tilalle vaihdetaan tilaa osoittava verbi, *mi parolis kaj kriis, kaj la vetero belis*, aikakäsitys muuttuu: puhuin ja huusin perätysten, samalla kun sää oli kaunis.

Kun siis virkkeen aikamuoto on jokin muu kuin preesens, aikakäsitys riippuu siitä, onko verbi toimintaa kuvaava vai tilaa osoittava.

☞☞ Toimintaa kuvaavasta tilaa osoittavaksi ja päinvastoin

Entäs jos toimintaa kuvaavaa verbiä täytyisi käyttää samanaikaisesta tapahtumasta? Yksinkertaisin tapa on lisätä verbiin päätte *-ad*. *Mi paroladis ja kriadis, kaj la vetero belis* : puhuin ja huusin yhtä aikaa, samalla kun sää oli kaunis. Toinen mahdollisuus on käyttää englannin mukaista ns. progressiivista ilmaisua: *mi estis parolanta*. Suomen MA-infinitiivi, ”olin puhumassa”, sisältää saman merkityksen. Lisäksi on olemassa eksoottisia muotoja esim. *mi parolantis*, mutta näitä vältettäkään.

Vastaavasti on olemassa joukko etu- ja jälkiliitteitä, joilla tilaa osoittavasta verbistä saadaankin toimintaa kuvaava. Näistä tunnetuimmat ovat etuliite *ek-* sekä jälkiliitteet *-igi* ja *-i?i*. *Mi ekbezonis ?in* : Aloin tarvitsemaan sitä. *Tiu parolo estigis grandan tumulton* : Tuo puhe aiheutti/?sai aikaiseksi suuren haloon. *La vetero ?an?i?is* : Sää muuttui.

☞☞ Muut verbimuodot

Mitä sitten tarkoittaa verbitunnus *-us*, joka ei ilmaise aikaa? Ilmaiseeko se sitten, samanaikaista vai peräkkäistä tapahtumista? Vastaus riippuu jälleen siitä, onko verbi toimintaa kuvaava vai tilaa osoittava.

Toimintaa kuvaavasta verbistä muodostettu *us*-muoto viittaa yleensä menneeseen kuvitteelliseen tapahtumaan: *mi farus* : olisin tehnyt tai *mi ekbezonus* : olisin tarvinnut. Tilaa osoittavan verbin *us*-muoto viittaa kuvitteelliseen nykyhetkeen: *mi faradus* : tekisin; *mi bezonus* : tarvitsisin.

Samankaltainen ero ajan suhteen on muissakin verbimuodoissa eli *i-* ja *u-*muodoissa. Toimintaa kuvaavan verbin yhteydessä nämä muodot viittaavat tulevaan, tilaa osoittavien yhteydessä nykyhetkeen.

☞☞ Mitä Z tarkoitti

Olen tähän asti kirjoittanut ”toimintaa kuvaava” ja ”tilaa osoittava”, jotta suomenkielinen ymmärtäisi, mistä on kysymys. Kielitieteessä nimitys toimintaa kuvaaville verbeille on perfektiivinen tai **rajattu aspekti** ja tilaa osoittaville imperfektiivinen tai **rajaamaton aspekti**.

Slaavilaisissa kielissä, kuten puolassa ja venäjässä, jako rajattuun ja rajaamattomaan aspektiin on syvällä käypä. Äidinkielinään puolaa ja venäjää puhunut Zamenhof halusi tämän jaon myös esperantoon, mistä syystä hän loi päätteet *-ad* ja teki selväksi romaanisten kielten puhujille, että tämä päätte vastaa useimmiten heidän imperfektiänsä eli pitkäkestoista tai toistunutta mennyttä tapahtumaa, joka tapahtui samaan aikaan kuin jokin lyhytkestoinen tapahtuma. Kuten edellä totesin, saman asian ajaa partisiippiirakenne *esti + ?anta*, joka vastaa suomen MA-infinitiiviä tai englannin kestopuotoja. Esim. *Mi estis faranta* : *I was doing, I had been doing* : Olin tekemässä, olin ollut tekemässä.

Esperantossa on siis oikeastaan viisi aikamuotoa puolan ja venäjän tapaan, jos ei infinitiiviä eikä liittomuotoja lasketa.

	perfektiivinen aspekti		imperfektiivinen aspekti	
preesens (nykyhetki)			faras	bezonas
preteriti (mennyt aika)	faris	ekbezonis	faradis	bezonis
futuuri (tuleva aika)	faros	ekbezonos	farados	bezonos

☞☞ Kuinka sitten kävikään

Kun esperanto alkoi levitä slaavilaisen kielialueen ulkopuolelle, erityisesti englannin- ja saksankielisten keskuuteen, mutta myös muille kielialueille, joissa jako perfektiivisiin ja imperfektiivisiin aspekteihin ei ole niin selkeä, koko aspektijako hämärtyi ja painui unholaan. Nykyään useimmat oppikirjat eivät juuri mainitse koko aihetta.

Viiden aikamuodon asemesta nykyesperantossa onkin vain kolme aikamuotoa – ja em. aspekti ilmaistaa jotenkin muuten, jos lainkaan. Itselleni ainakin *-ad*-pääte nostattaa helposti suomen tapaan mielikuvan päämäärättömästä tekemisestä, *faradis* : puuhastelin. *Ek*-etuliitteen asemesta käytän suomen tapaan apuverbiä, *mi komencis bezoni* : aloin tarvita. Väitän, että tuo monelle selkeämpää.

Ja jos minulta kysytään, myös futuurin voisi kuopata ja korvata suomen tavalla eli liittämällä tarvittaessa jonkin tulevaan hetkeen viittaavan aikamääreen, esim. *mi a?etas pomojn morga?*. Ja jos joku tässä kohtaa älähtää, että futuuri on mainittu *La Fundamentossa* ja täten *netu?ebla*, ei muutettavissa, höh, juurihan kerroin, miten aikamuodot ovat muuttuneet. Vai käyttääkö joku muka *-ad*- ja *ek*-liitteitä liki joka toisessa verbissä?

Muokkasin tekstiä 4.2.2019 korjaamalla siitä virheen kappaleessa ”Toimintaa kuvaavasta tilaa osoittavaksi ja päinvastoin”. Lisäksi selkeytin paria kohtaa.

La origina artikolo estas publikigita 2019-02-01 en la retejo *Finna babilejo* kun rubriko ”Eikä tässä vielä kaikki!”. ?i tiu PDF-versio estas a?tomate kreita 2022-03-08. Vidu anka? la aliajn afi?ojn de tipo artikoloj, [finnalingvaj](#).